

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

En intervjuundersökning om barns inkludering i lek för arbete i förskola

En kvalitativ undersökning

Namn: Jessica Karlsson och Najoua Laoaj
Program: Förskolläraryrket

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: HT/2018
Handledare: Allison Östlund
Examinator: Camilla Björklund
Kod: HT18-2920-024-LÖXA1G

Nyckelord: Kunskapssyn, barnsyn, intersubjektivitet, social kompetens, lek, inkludering, exkludering

Abstract

Syftet med denna studie är att bidra med mer forskning om hur personal inom förskola kan arbeta med att inkludera barn i lek. Studien har därför riktat sig till att undersöka förskollärares uppfattningar av inkludering och exkludering, vad de uppfattar kan orsaka att barn exkluderas i lek samt hur de uppfattar att man effektivt kan arbeta med att inkludera barn i lek.

Genom ett urval av tidigare forskning har det uppmärksamats att förskollärares/pedagogers roll, strukturerade aktiviteter, miljön och regler kan användas för att inkludera barn i förskolan och leken.

Fenomenologi används både som teori och metod i studien. Den teoretiska delen har riktat sig till de centrala begreppen *barnsyn och kunskapssyn* samt *intersubjektivitet och socialkompetens*. Övriga begrepp som har undersökts är *lek, inkludering och exkludering*. Metoden som också är kvalitativ har fokuserat på förskollärares uppfattningar om fenomenen *inkludering, exkludering, orsaker och effektiva arbetsätt*. Intervjuer med en intervjuguide har synliggjort förskollärares uppfattningar om fenomenen som har varit stöd för att få svar på frågeställningarna:

- Hur uppfattar förskollärare inkludering och exkludering när det kommer till barns lek?
- Vad uppfattar förskollärare kan vara orsak till att barn exkluderas i lek?
- Vilka arbetsätt uppfattar förskollärare vara effektiva för att inkludera barn i lek?

De insamlade materialet har sedan analyserats i resultatredovisningen med hjälp av de centrala begreppen och den tidigare forskningen. Jämförelser och kontraster har sedan synliggjorts.

Det resultat som har framkommit i slutdiskussionen bekräftar tidigare forskning och det har också bidragit till ett tillskott av forskning. Den forskning som bekräftar tidigare forskning var att förskollärarna brukar inkludera barn i lek genom att vara delaktiga i barns lek, vara närvarande i barns lek, initiera och inspirera barn till lek, styra i barns lek samt använda samtal, lekregler och sociala regler och strukturerade aktiviteter. Det tillskott av forskning som framkom i studien var att man också kan inkludera barn i lek genom att använda drama, indelning i mindre grupper och att samverka med barnens vårdnadshavare. Resultatet visade också att barnsynen *barn är medmänniskor* och kunskapssynen *tilltro till barns förmåga* präglade större del av förskollärares uppfattningar.

Förord

Vi vill först och främst framföra ett tack till de förskollärare som tog sig tid att delta. Studien hade inte varit möjlig att genomföra om inte förskollärarna delade med sig av sina erfarenheter, uppfattningar och kunskaper. Utan er hade det inte varit möjligt för oss att skriva detta arbete. Vi vill också tacka deras chefer som har tillåtit oss att genomföra intervjuerna.

Ett stort tack till vår handledare och kursledare för kommentarer, stöd och handledning.

Slutligen vill vi tacka våra familjer som har stått vid vår sida och uppmuntrat oss.

Innehållsförteckning

Förord.....	
Innehållsförteckning	
1 Inledning	1
2 Tidigare forskning.....	2
2.1 Pedagogens roll för att främja inkludering i förskolan och i leken.....	2
2.3 Strukturerad lek, anpassad miljö för att inkludera barn i leken och gemensamma regler	3
3 Problemformulering, syfte och frågeställningar	4
4 Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp	5
4.1 Fenomenologi som teoretisk utgångspunkt	5
4.2 Kunskapssyn och barnsyn	5
4.3 Intersubjektivitet och social kompetens	6
4.4 Lek	6
4.5 Inkludering och exkludering.....	6
5 Metoder	7
5.1 Kvalitativ och fenomenologisk metod	7
5.2 Genomförandet av materialinsamling.....	7
5.3 Abduktion	8
5.4 Analysmodell.....	8
6 Resultatredovisning.....	10
6.1 Uppfattningar om inkludering och exkludering i barns lek	10
6.1.1 Definition på inkludering	10
6.1.2 Definition på exkludering	10
6.2 Orsaker till att barn exkluderas i lek	11
6.2.1 Personlighet, utseende och funktionsvariationer.....	11
6.2.2 Miljöns utformning	11
6.2.3 Pedagogers förhållningssätt	12
6.2.4 Uppfostran i hemmet	12
6.3 Arbetssätt för att inkludera barn i lek.....	13
6.3.1 Indelning i mindre grupper	13
6.3.2 Drama.....	13
6.3.3 Samverka med hemmet.....	14

6.3.4 Delaktighet	14
6.3.5 Närvaro.....	14
6.3.6 Initiera och inspirera	15
6.3.7 Styrning	16
6.3.8 Samtal	17
6.3.9 Lekregler och sociala regler.....	18
6.3.10 Strukturerad aktivitet.....	18
7 Slutdiskussion	19
7.1 Förskollärares uppfattningar om inkludering och exkludering när det kommer till barns lek.....	19
7.2 Orsaker förskollärare uppfattar kan medföra att barn exkluderas i lek	19
7.3 Arbetssätt förskollärare uppfattar vara effektiva för att inkludera barn i lek ...	20
7.4 Tillskott av forskning, relevans för yrkesutövning och vidare forskning	21
8 Referenslista.....	22
Bilaga 1	25
Bilaga 2.....	26

1 Inledning

I leken gestaltas erfarenheter och känslor och genom leken behandlas händelser som vi har upplevt. Det är i leken människan lär och utvecklar sig själv. Det är förskolans uppdrag att se till att barnen känner trygghet i verksamheten och att de får den stimulans de behöver för att leka och upptäcka sin omgivning. Leken kan bidra till att barn utvecklar kreativitet, empati, samtalsförmåga och den kan också bidra till en ökad symbolisk förståelse samt problemlösnings- och samarbetsförmåga (Skolverket, 2016). Om barn ska utvecklas med en god självbild krävs det att de får en positiv upplevelse av att samspela med andra barn och känna sig inkluderad (Kinge, 2014). Samspel och inkludering kan ske med hjälp av en förskollärare som möjliggör förutsättningar för barnet att skapa relationer och känna sig trygg i gruppen (Skolverket, 2016). Skolverket poängterar också att förskolan ska sträva efter att varje barn "utvecklar sin förmåga att fungera enskilt och i grupp, att hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler" (Skolverket, 2016, s.9). I FN:s Barnkonvention (2009, 31, 2 §§) står det även att alla barn är likvärdiga och har lika rättigheter och att "varje barn har rätt till lek, vila och fritid".

Knutsdotter Olofsson (2003) påtalar att det finns barn i nästintill varje barngrupp som inte är inkluderade i lek med andra barn på grund av deras oförmåga att leka. Oförmågan kan ha grundats i en otrygghet från hemmet eller att barnet har brist på social kompetens som vidare kan leda till att barn får svårt att förstå koder och signaler i leken. Förskollärare har nämnt att det är svårt att få dessa barn inkluderade i lek (Knutsdotter Olofsson, 2003).

Genom inspiration av Knutsdotter Olofssons (2003) resonemang om inkludering syftar denna studie till att bidra med en ökad förståelse för inkludering och exkludering relaterat till barns lek ur ett förskollärarperspektiv. I studien kommer det att utföras genom att undersöka hur förskollärare uppfattar inkludering och exkludering i barns lek. Det kommer också undersökas om förskollärare anser att det finns andra orsaker till att barn exkluderas i lek samt hur de arbetar med att inkludera barn som exkluderas i lek.

2 Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras ett urval av tidigare forskning som lyfter olika arbetssätt som kan främja barns sociala medverkan i förskolan och i leken. Engdahl och Årlemalm-Hagsér (2015) resonerar att social medverkan står i likhet med inkludering som studien syftar till att undersöka. Arbetssätten är: pedagogers varierande sätt att involvera sig i förskolan och i barns lek, att använda regler, anordna strukturerade aktiviteter och anpassning av miljön.

2.1 Pedagogens roll för att främja inkludering i förskolan och i leken

Jonsson (2016) har genomfört videoobservationer med fyra förskollärare från fyra olika förskolor. Studien handlar om förskollärares sätt att kommunicera med de yngsta barnen i förskolan. I resultatet har författaren kommit fram till tre kategorier som främjar inkludering i förskola. Den första kategorin innebär att läraren är lyhörd och uppmärksam mot barnet. Den andra innebär att vara lyhörd och uppmärksam mot barnet samt ha ett bekräftande förhållningssätt mot barnet. Den sista innebär att läraren är lyhörd, kommunicerar tydligt och öppet till barnet på ett respektfullt sätt.

Løndal och Greve (2015) beskriver förskollärares didaktiska arbetssätt i barns lek i en förskola i Norge genom videoobservationer. Artikeln har en relationell teoretisk utgångspunkt. Författarna lyfter begreppet pedagogisk takt som innebär på vilket sätt man betar sig i olika pedagogiska situationer i förskola. Författarna presenterar undersökningens resultat som visar förskollärares tillvägagångssätt om hur förskollärare kan involvera sig i barns lek. Förskollärares tillvägagångssätt delas i tre olika kategorier. Den första kallas övervakning och det innebär att förskollärare inte medverkar i barns lek utan enbart observerar barns lek, men vid vissa tillfällen behöver förskollärare kontrollera barns lek och sätta regler. Den andra kategorin kallas för ett initierande och inspirerande tillvägagångssätt där förskollärare inspirerar barns lek utan att vara en aktiv deltagare. Den sista kategorin kallas för ett deltagande och interaktionellt sätt som innebär att förskollärare deltar aktivt i barns lek. En tolkning är att samtliga tillvägagångssätt kan användas för att på olika sätt skapa inkludering i barns lekar. Genom att övervaka, kontrollera och sätta regler i lekar kan förskolläraren uppmärksamma om ett barn hamnar utanför eller om det förekommer någon form av diskriminering. Genom att initiera och inspirera i barns lek kan förskolläraren främja en inkluderande miljö där samtliga barn får en lekroll. I det deltagande och interaktionella tillvägagångssättet kan förskolläraren ha en aktiv roll i barns lek för att möjliggöra att inget barn hamnar utanför.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2016) beskriver att pedagogens roll i lek är att möjliggöra så att alla barn inkluderas i leken. Det finns barn som tar plats i lek, dessa barn kallas för lekkompetenta barn och kan leka när och var som helst. De har inga svårigheter att sätta igång en lek tillsammans med andra barn eller att komma in i en lek som redan pågår. Samtidigt finns det andra barn som sällan eller aldrig kan vara med i en lek och då behövs en pedagog som kan ge aktiv hjälp för att dessa barn ska komma in i en lek och leka med andra. Dessutom kan förskollärare vara en förebild för barnen genom att delta i lek på lekens villkor. Att förskollärare aktivt deltar i lek kan stödja att barn utvecklar sina förmågor för att kunna bevara leken. Genom att vara aktivt deltagande i barns lek får förskolläraren möjlighet att locka barn att testa andra roller och ge stöd till dem i dessa roller. Förskollärare kan inspirera barn genom att genomföra

eller samtala om något, med hjälp av ett material som erbjuds och att vara med i leken, men inte för att fördela uppgifter, utan förskollärarens roll är att vara aktiv och tala om den lek som pågår.

Johansson och Pramling Samuelsson (2007) beskriver två olika strategier som används för att stötta barn att bli sociala och för att de ska lära sig hur man leker tillsammans med andra barn. En av strategierna är att hjälpa barnen genom att sätta tydliga ramar samt förklara regler och normer för hur leken går till i teorin. I denna strategi är det viktigt att barn känner en stark trygghet till pedagogen och det kräver att pedagoger är närvarande i barnens lek. Den andra strategin som författarna hänvisar till är att förskollärare ska vägleda barnens lek utan att aktivt delta. Det gör pedagogen genom att tala långsamt och tydligt samt genom att gestikulera.

Crawford, Stafford, Phillips, Scott och Tucker (2014) beskriver strategier för att inkludera barn med funktionshinder i lek. I resultatet har de kommit fram till att det är viktigt med vuxnas roller. Den vuxna ska anpassa tillvägagångssätt för barn med specifika behov genom att utföra en individualiserad strategi för varje enskilt barn. Strategin kan genomföras genom att den vuxne är närvarande, uppmanar och berömmar barnen när de leker med andra barn. Det har också framkommit att den vuxnes roll är viktig för att främja rättvisa, likvärdighet och interaktion och att det är möjligt när man främjar lek för alla barn.

2.3 Strukturerad lek, anpassad miljö för att inkludera barn i leken och gemensamma regler

Hu, Zheng och Lee (2018) skriver om strukturerade och planerade aktiviteter. Aktiviteterna innefattar barn med ASD (autism spectrum disorder) och barn utan funktionsvariationer. Materialet som ingår i aktiviteten är lego. Syftet är att främja socialt lärande och att skapa en mer inkluderande miljö i förskolan. Aktiviteten innehåller en instruktör som har en roll som ingenjör och som beskriver varje steg i bygget för den andra personen som har en roll som "byggare" och ska bygga ihop samtliga legobitar. Samarbetet består både av verbal och ickeverbal kommunikation då båda barnen måste lyssna på varandra men även vara uppmärksamma på varandras signaler. Barn med ASD behöver enligt författarna struktur, ordning och enkelhet vilket främjas i denna aktivitet. Den ökar också att samarbetet mellan barnen "blir lyckat" och förstärks som positivt. Ytterligare aktiviteter som passar ska innehålla material som modellering, uppmaningar och sociala förstärkningar.

Crawford, Stafford, Phillips, Scott, Tucker (2014) har i sin empiriska undersökning beskrivit att miljön är en strategi för att inkludera barn med funktionsvariationer i lek. De tog upp att anpassning av miljö efter barns behov möjliggör för dem att komma in i en lek. Den anpassningen kommer ske genom att erbjuda olika leksaker som underlättar för dessa barn att leka med andra. Leksaker kategoriseras i sociala leksaker såsom att pussla, isolerande leksaker såsom böcker, gemensamma leksaker såsom att klä sig, leka med dockor.

Bigsten (2015) hänvisar till Thornbergs artikel om regler som finns i förskola och skola mellan lärare och elever. Reglerna är relationella regler, strukturella regler, skyddande regler och personella regler. Relationella regler innefattar att barn ska behandla andra väl och vara en bra kompis. Strukturella regler handlar om att förskollärare ska upprätthålla en god struktur i aktiviteter och i miljön. Personella regler går ut på att barn och förskollärare ska reflektera över sina handlingar, ta eget ansvar och vara ärlig.

Sammanfattningsvis berör den tidigare forskningen att förskolläraren kan använda varierande sätt för att kommunicera med barn och det kan tolkas möjliggöra inkludering i förskolan. Forskningen visar också att förskolläraren kan övervaka, initiera och inspirera och delta samt interagera i leken och de tillvägagångssätten kan tolkas främja inkludering i leken. Ytterligare forskning visar att förskollärare kan använda strategier som att sätta tydliga regler och förklara lekens ramar, vara närvarande i barns lek samt att agera som förebild i leken. Dessa strategier hjälper barnen att bli sociala vilket kan tolkas främja inkludering i leken. Forskningen påvisar också att strukturerade aktiviteter kan användas för att inkludera barn med autism och att anpassning av lekmaterial i miljön kan främja inkludering i lek. Slutligen redogör forskningen för att regler kan användas i verksamheten för att främja gemenskap och en inkluderande miljö.

3 Problemformulering, syfte och frågeställningar

Genom urvalet av tidigare forskning har det uppmärksammats att förskollärarens/pedagogers roll, strukturerade aktiviteter, miljön och regler kan användas för att inkludera barn i förskolan och leken. Därför kan det vara intressant att göra ett tillskott i denna forskning genom att undersöka hur fler förskollärare uppfattar inkludering i barns lek och vilka arbetssätt uppfattar de vara effektiva.

Studien syftar till att bidra med en ökad förståelse för inkludering och exkludering relaterat till barns lek ur ett förskollärarperspektiv, vad de uppfattar kan orsaka att barn exkluderas i lek samt hur de arbetar med att inkludera barn som exkluderas i leken. Det kommer utföras genom att undersöka följande frågeställningar:

- Hur uppfattar förskollärare inkludering och exkludering när det kommer till barns lek?
- Vad uppfattar förskollärare kan vara orsak till att barn exkluderas i lek?
- Vilka arbetssätt uppfattar förskollärare vara effektiva för att inkludera barn i lek?

4 Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp

I detta avsnitt presenteras den teoretiska utgångspunkten fenomenologi och de centrala begreppen *barnsyn* och *kunskapssyn* samt *intersubjektivitet* och *social kompetens*. Övriga begrepp som har används i studien och som redogörs för i detta avsnitt är: lek, inkludering och exkludering. De begrepp som presenteras nedan har använts för att analysera det insamlade materialet i avsnittet resultatredovisning.

4.1 Fenomenologi som teoretisk utgångspunkt

Enligt Justesen och Mik-Meyer (2012, s. 11) är *ontologi* och *epistemologi* två begrepp som används ”inom vetenskapsteorin”. Begreppen handlar om den kunskapen som uppnås i en undersökning. Ontologi innebär hur man uppfattar att världen är konstruerad. Brinkmann och Kvale (2009) beskriver begreppet ontologi som att det kretsar kring existensens lära. Fejes och Thornberg (2015) resonerar att epistemologin innefattar hur människan skaffar sig kännedom om omvärlden. Kunskapen ligger i människans medvetande och uppfattningar. Enligt Patel och Davidson (2011) är människans uppfattningar det centrala inom fenomenologin. Forskaren vill få fram det allsidiga och ursprungliga mönstret som finns i människors uppfattningar av världen och det sker genom en systematisk reflektion.

4.2 Kunskapssyn och barnsyn

Johansson (2011) skriver att kunskapssyn innebär att barn behöver kunskaper och att dessa kunskaper ska förmedlas av en vuxen. Hur detta genomförs varierar beroende på vilken kunskapssyn den vuxna har. *Tilltro till barns förmåga* är en kunskapssyn som innebär att pedagoger ser på barn som kompetenta och att de har förmåga att bidra med egna lösningar för att erövra kunskap. Pedagogens roll i barnets kunskapssökande är att få barn att reflektera, att pedagogen är lyhörd och ger positiv feedback. Pedagoger ska också ta fasta på barns intentioner och att den vuxna anpassar lärandemetod efter barnets behov och den inlevelse som barnet har visat. Pedagoger följer också barnet i sin kunskapsprocess och gör den synlig för barnet genom att prata, diskutera och rikta uppmärksamhet mot lärandet. Kunskapssynen innefattar också att pedagoger ger barnen inflytande i vad som ska göras i verksamheten genom att arbeta demokratiskt och skapa utrymme i verksamheten för barn att agera självständigt, genom att ställa reflekterande frågor.

Enligt Johansson (2011) barnsyn betyder på vilket sätt vuxna möter och ser på barnet, samt hur vuxna står i förhållande till barnet som person. Hon beskriver barnsyn i tre kategorier: *barn är medmänniskor*, som innebär att barn anses vara individuella människor som har egna önskningar, behov, intressen och förmågor, vilka ska beaktas och förstås. Barnsynen innefattar även att undervisningen anpassas till barnens tidigare erfarenheter och aktuella kunskaper samt att pedagoger visar hänsyn till barns gränser. *Vuxna vet bättre* är en annan barnsyn som innebär att vuxna utgår från sitt egna synsätt och vad de anser är barnets bästa. Pedagogerna kan vara lyhörda för barnets önskemål men trots detta är det vad de vuxna vill som prioriteras för de vet bättre. *Barn är irrationella* är den tredje barnsynen som innefattar att vuxna anser att barnets avsikter är oförnuftiga, inte genomtänkta och att barnet inte har ett meningsfullt syfte med

intentionerna. Den vuxna uppfattar barnets initiativtagande som regelbrytande och för att provocera eller utmana den vuxna.

4.3 Intersubjektivitet och social kompetens

Sheridan och Pramling Samuelsson (2016) resonerar att intersubjektivitet innefattar en balans med ömsesidighet och samspel i relationer mellan människor. Johansson och Pramling Samuelsson (2007) resonerar att intersubjektivitet är viktigt för att barn ska kunna skapa mening och erfara lärande i leken. En tolkning är att intersubjektivitet kan liknas social kompetens som Lillvist (2014) anser är ett begrepp som täcker andra begrepp gällande barns utveckling, såsom känslomässig kompetens som kallas emotionell kompetens. Engagemang och delaktighet är också sammanbundna med social kompetens och social kompetens är situations- och åldersbundet. Lillvist (2014) beskriver en kompetent person som karaktäriseras av flexibilitet och kan läsa av sin omvärld och anpassa sitt beteende efter den. Socialt kompetenta barn är de barn som kan tolka andras leksignaler, är empatiska och har självtillit samt är duktiga på att kommunicera. Knutsdotter Olofsson (2003) poängterar att sociala faktorer i lek som ömsesidig förståelse gällande vad som är tillåtet, att individer förstår samspel och kunna turas om och låta andra vara med och bestämma är avgörande för att en lek ska kunna upprätthållas.

4.4 Lek

Lillemyr (2013) anser att det är i lek som barnet tar till sig erfarenheter och lär känna sin omvärld. Författaren betraktar barns lek som omfattande som snabbt kan reformera karaktär. Lekens innehåll förändras direkt om någon har kommit eller går ur gruppen. Lek kan betraktas som en problemlösningsprocess som möjliggör för barnet att utforska sig själv och sin miljö när det kommer till barns behov, intressen, förmågor samt andra förutsättningar. Han anser också att leken är viktig för små barn för att utveckla sina sociala relationer till andra. Pramling Samuelsson och Sheridan (2016) belyser lek som har en ömsesidig roll i barns utveckling. Det kan vara socialt genom att barn leker rollerkar, känslomässigt genom att leka regellekar och motoriskt genom att leka konstruktionslek, slutligen intellektuellt genom att leka andra lekar där barnet själv eller tillsammans med andra prövar tankar och hypoteser.

4.5 Inkludering och exkludering

Orlenius (2016, s. 33) anser att "inkludering är ett relationellt begrepp" som beaktar sammanhanget och där alla har samma värde och att integrering och kommunikation ska ske på lika villkor. Tre viktiga begrepp ska finnas närvarande: *respekt, solidaritet och gemenskap*. Dessutom lyfter Sandström (2014) upp skillnaden mellan inkludering och integrering. Integrering innebär att barnen i förskolan är välkomna att vara med i verksamheten, utan att man gör några ändringar. Medan inkludering innebär att verksamheten ändras och anpassas för att kunna tillgodogöra barnens behov. Begreppet exkludering beskrivs enligt Edling (2014) att man hamnar i utanförskap och att man inte har förmåga och makt att kunna vara med. Jonsdottir (2007) definierar begreppet exkludering som avvisande och ignorerande och förklarar närmare att avvisande beror på aggression, medan ignorerande beror på blyghet.

5 Metoder

I detta avsnitt kommer val av metoder redovisas. Metoderna som har använts i undersökningarna är kvalitativ och fenomenologisk och de har använts för att synliggöra förskollärarnas uppfattningar om fenomenen som besvarar studiens syfte. Det har också redovisats vilket urval som gjorts relaterat till deltagare, hur genomförandet gått till och vilka etiska aspekter som har beaktats. Det har också presenterats vilka intervjufrågor som använts för att forma intervjuguiden och vilket ställningstagande som har beaktats. Frågorna har använts för att samla in intervjumaterialet som kommer analyseras i nästkommande avsnitt.

5.1 Kvalitativ och fenomenologisk metod

Studien har en kvalitativ metod som Thurén (2007) beskriver är en metod som man använder sig av för att undersöka sociala händelser. Enligt Barajas, Forsberg och Wengström (2013) fokuserar den kvalitativa metoden på förklaringar, beskrivningar och förståelser vilket är relevant för studiens syfte. Birkler (2012) påtalar att människans erfarenheter är det centrala att undersöka inom fenomenologin som metod. I analysen är människans faktiska uppfattningar av fenomenet det forskaren vill fånga, såsom de yttrar sig i människans medvetande i grunden. De fenomen som har undersökts i denna studie är *inkludering, exkludering, orsaker* och *effektiva arbetssätt* och det är deltagarnas uppfattningar om fenomenen som är det centrala. Epoché är ett begrepp inom fenomenologin som har beaktats i studien. Begreppet innebär att forskaren har ett medvetande om sina egna uppfattningar och åsikter och att de inte påverkar analysarbetet. Vi har varit medvetna om att särskilja våra uppfattningar med deltagarnas för att resultatet ska bli så neutralt som möjligt.

5.2 Genomförandet av materialinsamling

Intervjuer har använts som metodverktyg för att få svar på frågeställningarna. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) påstår att syftet med kvalitativa intervjuer är att forskaren vill samla in material. Intervjuerna har genomförts individuella på tre olika förskolor och sju förskollärare har intervjuats. De urvalskriterier som har beaktats i inbjudan av deltagare är enbart krav på förskolläraryrket oberoende kön, ålder och arbetserfarenhet.

På den första förskolan har två förskollärare intervjuats. På den andra förskolan har två förskollärare till intervjuats och på den tredje förskolan har tre förskollärare intervjuats. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) beskriver intervjuer som ett verktyg där man får syn på andras perspektiv och reflektion kring ett fenomen inom en kort tid. Under utförandet av undersökningen tillkom ett bortfall av en deltagare med orsak av kravet på förskolläraryrket. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) pratar om mättnad och att det är viktigt att man är nöjd med kvalitén i intervjuerna. Vi anser att vi har tillräcklig mättnad i materialet från de sex deltagare som intervjuats därför har fler deltagare inte efterfrågats.

Deltagarna som har intervjuats är kvinnor eftersom det är den dominerande yrkesgruppen i de förskolor som det har efterfrågats deltagande i. Samtliga intervjuer genomfördes inom samma vecka. Några var schemalagda på förmiddagar medan andra utfördes på eftermiddagar utifrån förskollärarnas mån av tid och möjlighet att delta.

Ljudinspelning som verktyg har använts för att samla in materialet från intervjuerna och det har sedan transkriberats till text. Motiveringen till ljudinspelning som verktyg är att få med så mycket som möjligt av det som sägs under intervjuerna och att det är möjligt att gå tillbaka till dialogerna så många gånger som krävs. Enligt Bjørndal (2005) är ljudinspelningar ett bra redskap att använda för att spara mycket information när man gör intervjuer, dessutom har man möjlighet att gå tillbaka och höra det ett flertal gånger och det kan vidare leda till att man kan få syn på saker som kan vara nya och intressanta.

Löfdahl, Hjalmarsson och Franzén, (2014) menar att man måste få samtycke och informera förskolechefen innan man kontaktar dem som ska tillfrågas delta i intervjuerna och få deras samtycke. Det är också ett krav att deltagarna ska informeras om vilken metod som ska användas och vad undersökningen handlar om. Även att svaren kommer att spelas in samt att dem under hela undersökningen har rätt att avbryta sitt deltagande. Vi har kontaktat förskolechef och efter godkännande har vi skickat mail till deltagarna med information om att det är en kvalitativ intervjuundersökning, att svaren kommer att spelas in genom ljudupptagning och att deras deltagande kommer att vara anonymt. Deltagarna har också informerats om vad studien handlar om samt att dem har rätt att avbryta när dem vill och att vi behandlar materialet konfidentiellt. Informationen har även förmedlats muntligt till deltagarna i samband med att de fått skriva under en samtyckesblankett.

Eriksson- Zetterquist och Ahrne (2015) beskriver att genomförande av kvalitativa intervjuer kan ske på olika sätt och att man kan välja i vilken ordning ska man ställa frågorna. En semistrukturerad intervjuguide har valts för att få svar på frågeställningarna. Patel och Davidson (2011) påpekar att semistrukturerade intervjuer innefattar att den som intervjuar kan använda följdfrågor för att rikta deltagarnas uppmärksamhet mot det som ska besvaras. (Se bilaga för intervjuguide). De centrala intervjufrågor som studien har riktat sig till är:

- Hur uppfattar du begreppen inkludering och exkludering när det kommer till barns lek?
- Vilka orsaker uppfattar du kan medföra att barn blir exkluderade i lek?
- Vilka arbetssätt uppfattar du vara effektiva för att barn inkludera barn i lek?

5.3 Abduktion

Patel och Davidson (2011) har belyst tre sätt som forskaren kan arbeta med för att kunna relatera teori med empiri i ett vetenskapligt arbete. Ett av dessa sätt är abduktion som innebär att forskaren utgår från ett ställningstagande och formulerar en hypotes som kan förtydliga ställningstagandet. Abduktion har använts i studien genom att ställningstagandet i studien har grundats på de hypotetiska frågorna i intervjuguiden. Deltagarnas svar på frågorna har i sin tur synliggjort om hypoteserna bekräftats eller satt sig emot ställningstagandet.

5.4 Analysmodell

STC är en analysmodell som enligt Malterud (2012) är inspirerad av fenomenologin. I undersökningen har den kvalitativa data som samlats in analyserats genom Malteruds analysmetod som kallar för STC. STC är förkortning för ”Systematic text condensation” på svenska Systematisk textkondensering. Det är en beskrivande, explorativ och en praktisk metod

för tematisk analys av olika typer av kvalitativa data, såsom intervjustudier, observationsstudier och analys av skriftliga texter. Metoden är inspirerad av fenomenologiska idéer. Giorgis psykologiska fenomenologiska analys är utgångspunkt för STC. Systematisk textkondensering möjliggör en process av intersubjektivitet, reflexivitet samt en genomförbarhet för nybörjareforskare (Malterud, 2012, s.795). Metoden består av fyra steg som kommer presenteras nedan:

Steg ett är ”*Total impression – from chaos to themes*”. I detta steget har vi fått ett övergripande intryck genom att läsa allt material översiktligt. Först gick vi igenom allt insamlat intervjumaterial översiktligt. Sedan läste vi materialet mer noggrant flera gånger för att få ett intryck av helheten. Genomläsningen av materialet genomfördes för att hitta svar som representerade deltagarnas uppfattningar om fenomenen. Därefter delades materialet in i teman. De teman vi valde blev de centrala intervjufrågorna. Sedan kollade vi igenom materialet igen med syfte att sortera in materialet efter de frågorna. Sorteringen utfördes genom att dela in texten i olika färger. (Malterud, 2012, s.796).

Steg två är ”*Identifying and sorting meaning units – from themes to codes*”. I detta steget har vi sållat bort de svar som inte har relevans för undersökningsfrågorna. Därefter har vi kodat materialet genom att urskilja, ordna och dela upp deltagarnas svar i kodgrupper med underrubriker som är baserade på deltagarnas svar (Malterud, 2012, s. 797). Steg tre är ”*Condensation – from code to meaning*”. I detta steget har vi delat in kodgrupperna i subgrupper där vi har sorterat samtliga deltagares svar. (Malterud, 2012, s. 799).

Steg fyra är ”*Synthesizing – from condensation to descriptions and concepts*”. I detta sista steget har svaren i subgrupperna förenats till en text som nu har en underrubrik och som hör till ett tema. Svaren är framskrivna i en textform med samtliga deltagares svar och sedan har det mest passande citatet valts ut till varje subgrupp. Slutligen flätas de teoretiska begreppen in samt den tidigare forskningen som visar på likheter och skillnader med deltagarnas svar. (Malterud, 2012, s. 800).

6 Resultatredovisning

I detta avsnitt kommer resultatet av det insamlade materialet presenterats med hjälp av den fenomenologiska analysmodellen och metoden som har synliggjort förskollärarnas uppfattningar av fenomenen *inkludering*, *exkludering*, *orsaker* och *arbetsätt*. De centrala begreppen *barnsyn* och *kunskapssyn*, *intersubjektivitet* och *social kompetens*, *lek* samt *inkludering* och *exkludering* används för att analysera intervjumaterialet och urskilja jämförelser och olikheter gällande förskollärarnas uppfattningar och den tidigare forskningen och begreppen.

6.1 Uppfattningar om inkludering och exkludering i barns lek

Förskollärarnas uppfattningar om inkludering och exkludering i barns lek kommer presenteras nedan och jämföras eller ställas i kontrast till definitionen av inkludering, exkludering och kunskapssyn.

6.1.1 Definition på inkludering

Samtliga förskollärarna uppfattar att barn är inkluderade i lek när leken förutsätter att alla barn kan delta, både fysiskt och psykiskt. Tre av förskollärarna uppfattar att inkludering i lek varierar beroende på barn, grupp och situation och att inkludering ser olika ut för alla barn eftersom alla har olika behov och kan därför inte delta på samma sätt. Uppfattningen om att barn har olika behov och inte kan medverka på samma sätt står i likhet med Sandströms (2014) definition på inkluderings och att verksamheten ska ändras efter barns behov. Uppfattningen stämmer också in i kunskapssynen *tilltro till barns förmåga* som innefattar att pedagoger ska anpassa metod efter barnens behov (Johansson, 2011). En av dessa tre förskollärare adderade att inkludering i lek också handlar om barnets känsla av att vara en likvärdig deltagare vilket inte benämns av Sandström.

”När det gäller inkludering, det är ju att det spelar ingen roll om det är en pojke eller en flicka eller om det är ett barn som har funktionsnedsättning.”

6.1.2 Definition på exkludering

Fyra av förskollärarna uppfattar att exkludering i lek är sammankopplat med mobbning som att barn blir ignorerade av andra barn, har funktionshinder som kan leda till att det blir svårt att ta sig in i lek och att leken inte sker på lika villkor. Förskollärarna uppfattade även att mobbning kan innebära att barn blir avvisade på grund av yttre aspekter som hårfärg eller klädesplagg. Edlings (2014) definition på exkludering är när någon hamnar i utanförskap och att man inte har förmåga och makt att kunna vara med, vilket kan tolkas stämma med förskollärarnas uppfattningar om exkludering då barn inte har förmåga att styra över andra barn. Barnen har heller inte förmåga att styra över deras vårdnadshavare eller deras genetiska drag. Två av dessa förskollärare uppfattar att exkludering för dem handlar om att barnet inte får stöd av en vuxen att komma in i en annan lek eller inte blir informerad om varför barnet inte kan delta i en lek.

Denna uppfattning avviker från Edlings (2014) tankegång om exkludering eftersom förskollärarna uppfattar att pedagogers bemötande av barnet efter exkluderingssituation har inträffat kan förhindra att barnet hamnar i utanförskap trots att barnet faktiskt blir exkluderad i leken.

”Exkludering är väl när någon känner då att man inte kan vara med på grund av att man liksom inte förstår eller rent fysiskt kan delta på samma sätt som dem andra.”

6.2 Orsaker till att barn exkluderas i lek

Förskollärarna uppfattar sex generella orsaker till att barn blir exkluderade i lek. Dessa är: barns personlighet, utseende, om barn har funktionsvariationer, miljöns utformning, pedagogernas förhållningssätt samt på vilket sätt barn blir uppfostrade i hemmen. Förskollärarnas uppfattningar om orsaker till att barn exkluderas i lek har ställts i kontrast till eller jämförts med den definition av exkludering, som presenterats tidigare.

6.2.1 Personlighet, utseende och funktionsvariationer

Fyra av förskollärarna uppfattar att barn som är blyga och tillbakadragna eller bråkiga och som tar mycket plats ofta blir exkluderade i lek. Fyra av förskollärarna uppfattar att barn som har problem med språk och förståelse eller inte har samma mognadsnivå blir exkluderade.

De faktorer som kan påverka också är ju den här med språket, om vi pratar om förskolebarn och det här barnet till exempel har svårt att uttrycka sig påverkar det också att komma in i leken och det är ju det här med kommunikationen som gör det också, och samtidigt om barn har ett annat modersmål hemma än svenska, det kan också påverka.

En av förskollärarna uppfattar att barn som har dålig hygien kan exkluderas i lek av andra barn. En annan uppfattar att en vanlig orsak är att barn har funktionsvariationer som dövhet, autism eller ADHD. Flera av förskollärarna uppfattar även att brist på lekkompetens eller social kompetens kan bidra till att barn exkluderas i lek. Samtliga orsaker kan tolkas stämma in på Edlings (2014) beskrivning av exkludering eftersom det handlar om aspekter som barnen inte själva kan påverka.

Om man inte är med i spelets regler eller lekens regler då kan man inte vara med och leka på nått sätt, leker man mamma, pappa, barn så måste man ändå vara med i hela och det kräver en slags förståelse för kompetens och lekkompetensen till att vara med sen är det inte alla som har den kompetensen till att fråga att vara med ens.

6.2.2 Miljöns utformning

Samtliga förskollärare uppfattar att miljö kan bidra till att barn exkluderas i lek. Tre av förskollärarna uppfattar att miljön kan hindra inkludering om den inte är anpassad efter barnens fysiska förmågor, exempelvis barn som har funktionsvariationer, hörselnedsättning eller

svårigheter med många intryck. En annan förskollärare uppfattar att stora barngrupper kan orsaka exkludering eftersom alla barn inte kan vistas i samma rum och någon kan därför hamna utanför. En annan förskollärare uppfattar att miljön kan påverka att barn får svårare att samarbeta. Förskollärarnas uppfattningar kan tolkas stämma överens med Edlings (2014) beskrivning om exkludering då barnen inte har makt på grund av miljöns utformning.

”Det kan vara hörsel det kan vara autism, det kan vara alltså barn som har svårt med många intryck.”

6.2.3 Pedagogers förhållningssätt

Fem av förskollärarna uppfattar att pedagogens roll kan orsaka att barn exkluderas i en lek om dem saknar lyhörddhet för när barn behöver stöd och vägledning för att komma in i lek med andra barn. En av dessa fem förskollärare uppfattar även att pedagogens roll kan orsaka exkludering om pedagoger inte behandlar alla barn på ett jämlikt sätt. En annan uppfattning är att pedagoger kan orsaka exkludering om pedagoger inte är lyhörda för om barn inte vill bli inkluderade i lek. En förskollärare adderade att hon uppfattar att pedagogens bristande förmåga att vara en god förebild för barn kan orsaka att barn exkluderas i lek. Samtliga förskollärares uppfattningar kan tolkas stödja Edlings (2014) beskrivning om exkludering eftersom pedagoger är vuxna och har därför makt över barnen i förskolan.

Vi är ofta med där barnen är och då lyssnar man av och känner av också om det kan komma in någon mer och så, så vi försöker nog hjälpa barnen ganska mycket på det, särskilt barn i lek där barn inte riktigt fixar det, så då får man verkligen vara närvarande där.

6.2.4 Uppfostran i hemmet

Fem av de sex förskollärarna uppfattar att uppfostran i hemmet kan påverka att barn exkluderas i lek. En förskollärare uppfattar att det kan handla om vårdnadshavares åsikter om att deras barn ska leka med barn som har samma kön eller ålder. En annan förskollärare uppfattar att föräldrar påverkar deras barn beroende om föräldrarna har andra regler hemma.

Självklart barnen är ju väldigt påverkbara av sina föräldrar för det är ju deras idoler i den här åldern, så självklart så är det ju många gånger man har hört ibland att aa men jag får göra så hemma för det säger min mamma eller min pappa.

En annan uppfattning är att barn kan exkluderas i lek om det är ett ensambarn utan syskon och barnet inte tidigare behövt lära sig sociala regler. Två andra uppfattningar är att det kan påverka att barn exkluderas i lek om det inte pratas hemma om hur barn ska leka med andra barn och hur barn bjuder in andra och hur barn är en bra kompis. En tolkning är att Edlings (2014) resonemang om exkludering stämmer överens med förskollärarnas uppfattningar om uppfostran i hemmet eftersom barnen själva inte kan påverka hur deras vårdnadshavare uppfostrar dem.

6.3 Arbetssätt för att inkludera barn i lek

I det insamlade materialet har förskollärarna tagit upp att de oftast brukar använda mindre grupper, drama, samverkan med hemmet, delaktighet, närvarande, initiera och inspirera, styrning, samtal och lekregler och sociala regler samt strukturerade aktiviteter som arbetssätt för att inkludera barn i lek. Förskollärarnas uppfattningar om användbara arbetssätt för att inkludera barn i lek har ställts i kontrast till eller jämförts med den definition av barnsyn, kunskapssyn, lek, social kompetens och den forskning som presenterats tidigare.

6.3.1 Indelning i mindre grupper

Tre förskollärare uppfattar att indelning i mindre grupper är ett effektivt arbetssätt för att inkludera barn i lek. Alla tre förskollärare uppfattar gruppindelning som ett effektivt arbetssätt för att få barn att lära känna varandra ordentligt. En av förskollärarna uppfattar att mindre grupper är användbart för att stötta barn som har svårt att leka med andra genom att dela in dessa barn i en mindre grupp med barn som är lek-kompetenta. En av förskollärarna uppfattar att lekstationer med ett mindre antal barn är ett effektivt arbetssätt för att förebygga bråk som kan leda till exkludering. Johansson (2011) beskriver barnsynen *barn är medmänniskor* som att förskollärare anpassar undervisningen till barns kunskaper. Arbetssättet att dela in barn i grupper kan jämföras med barnsynen på grund av att förskollärarna uppfattar att mindre grupper bidrar till att barn bättre utvecklar kunskaper i leken. En tolkning som kan lyftas är att förskollärare delar in barn för att möjliggöra att deras behov tillgodoses.

”Barn som kanske har svårt och leka då kanske man sätta ihop en liten grupp med de som är väldigt bra på att leka, som kan den här med rollek och sådär så att man delar upp de barnen.”

6.3.2 Drama

Ett arbetssätt som de flesta förskollärarna har tagit upp i det insamlade materialet är att de använder drama för att inkludera barn i lek. Några har nämnt att de uppfattar att redskap som fingerdockor och handdockor är användbara. Andra uppfattningar är att teater är effektivt för att samtala om likvärdighet och på vilket sätt barn ska bemöta andra kompisar. Deras gemensamma uppfattningar om drama är att det möjliggör för barnen att utveckla sociala och emotionella kompetenser. Vilket det arbetssätt förskollärarna använder präglas av kunskapssynen *tilltro till barns förmåga* som Johanssons (2011) beskriver är att pedagoger gör lärandet synligt för barn genom att diskutera det tillsammans. Det visar sig när förskollärarna diskuterar socialt och emotionellt lärande tillsammans med barnen med hjälp av dockor och teater.

”Lite drama som jag kanske använder mig av att prata mycket om inkludering och lek att vi kanske ha olika gosedjur och om någon inte får vara med vad händer då, att man ska försöka ta med kompisarna och att alla ska få vara med och leka.”

6.3.3 Samverka med hemmet

Fyra förskollärare uppfattar att ett effektivt arbetssätt för att inkludera barn i lek är att samverka med barnens vårdnadshavare genom samtal. Förskollärarna uppfattar att de kan samverka med hemmet för att få in vårdnadshavarna i processen genom att dela erfarenheter och planering angående hur de arbetar med barnens inkludering i verksamheten. Förskollärarna vänder sig också till vårdnadshavarna för att ta till sig arbetssätt som de använder hemma. Förskolläraren uppfattar att det är arbetssätt som underlättar när det kommer till att planera verksamheten för att inkludera barn i lek.

Om man märker att någon blir exkluderad eller har det svårt att komma in i lek. Det är nog då som man vänder sig till föräldrarna och pratar om hur det ser ut hemma eller när man leker med andra barn utanför förskolan, vad man ser att dem har för intressen som man kanske kan lyfta hur dem gör om det uppstår konflikter eller problem som gör att leken inte kan fortskrida eller så

Samverkan är ett arbetssätt som inte är nämnt bland de arbetssätt som presenterats i den tidigare forskningen. Enligt Sandströms (2014) definition på inkludering ska verksamheten anpassas efter barns behov. En tolkning är att samverkan kan användas som ett sätt för att främja barns inkludering i lek genom att vårdnadshavare och förskollärare arbetar tillsammans för att hitta ett arbetssätt som är anpassat efter barnets behov.

6.3.4 Delaktighet

Tre förskollärare uppfattar att det är viktigt att vara delaktig i barns lek och att det kan uppnås genom att ta en roll i barns lek. En av förskollärarna har tagit upp att roll varierar beroende på vilken typ av lek som pågår.

”Var det bygglek så satt jag mig med i bygg-lego och jag är med. Var det hemmalek så fick jag väl sitta på en väldigt låg stol och äta tårta eller vad det än var för lek så var jag med barnen på något sätt i det.”

Den andra förskolläraren uppfattar att vuxna kan vara delaktiga i barns lek genom att ta en roll i barns lek och att det möjliggör för förskollärare att se leken från barnens perspektiv. En tolkning är att förskollärarnas arbetssätt kan jämföras med Løndal och Greves (2015) förhållningssätt *deltagande och interaktionellt* som innefattar att förskollärare involverar sig i barns lek eftersom förskollärarna intar roller i leken.

”Ibland kanske jag blir inbjuden, som när vi lekte doktor liksom: kom här nu! Nu är du sjuk, jaha okej: ja, lägg dig här och så plötsligt är man med i leken då. Så det är lite olika varianter då.”

6.3.5 Närvaro

Två förskollärare uppfattar att närvaro och lyhördhet har en stor betydelse för att inkludera barn i lek. Den ena förskolläraren uppfattar att om barn inte har kompetens att komma in i en lek med andra själv, så krävs det en närvarande pedagog i lek som kan stödja barnet. Förskollärarens

uppfattning av att barnet inte har kompetens för att själv komma in i lek står i kontrast till Johanssons (2011) beskrivning av kunskapssynen *tilltro till barns förmåga* som motsätter att barnet är behov av extra stöd och istället ser till barnets förmåga till egna lösningar.

Den andra förskolläraren uppfattar att det kan vara effektivt att vara närvarande i barns lek genom att iakttä leken utan att delta eftersom vuxnas delaktighet i vissa fall kan förstöra leken. En tolkning är att förskollärares arbetssätt passar in i Johanssons (2011) beskrivning av barnsynen *barn är medmänniskor* som innefattar att den vuxne visar förståelse för och beaktar barns förmågor, behov och intressen samt anpassar lärande till barns aktuella kunskaper och tidigare erfarenheter, eftersom förskolläraren väljer att inte delta i barns lek om leken riskerar att förstöras. Därigenom är förskolläraren lyhörd för vad som faktiskt är barnens behov. Johansson och Pramling Samuelsson (2007 s.) tar upp att en strategi för att stötta barn att bli sociala och lära dem att leka med andra barn är att vägleda barnens lek utan att aktivt delta. Det kan jämföras med förskollärares närvarande arbetssätt. Løndal och Greve (2015) resonerar också att övervakande över barns lek är ett arbetssätt för att involvera sig i barns lek vilket kan jämföras med att vara närvarande och lyhörd som förskolläraren beskriver.

Aa det måste vi vara. Vi måste vara där och då, på plats. Det kan vara både att delta i leken men det kan även vara att bara vara där och se på det som händer för i vissa lekar så kan jag tillföra jättemycket men vissa lekar kan jag förstöra, alltså det är en fingertoppskänsla man måste ha där.

6.3.6 Initiera och inspirera

En förskollärare uppfattar att initiera och inspirera lek har en stor betydelse för barn och att vuxna kan starta igång en lek för att få in alla barn i leken. Förskolläraren uppfattar att det är viktigt för att stötta barn att skapa relationer med andra och för att barnet ska ingå i en grupp. Knutsdotter Olofsson (2003) påtalar att ömsesidig förståelse gällande vad som är tillåtet, att individer förstår samspel och kunna turas om och låta andra vara med och bestämma är avgörande för att en lek ska kunna upprätthållas. En möjlig tolkning kan vara att förskollärares initierande och inspirerande arbetssätt förmedlar för barnen hur leken kan gå till och hur roller kan delas upp så att alla kan leka tillsammans.

Ja det gör jag faktiskt, jag är väldigt engagerad när det gäller just barnen för att ha kompisar är jätteviktigt och det är ju att alla ska vara med, att ingen ska känna sig utanför, jag tycker det är jätteviktigt, att man får hjälpa barnen för att få in dem i gruppen, jag kan leka med dem, initiera lekar så att alla är med.

En annan förskollärare uppfattar att initiera en lek kan locka andra att vara med.

”Sen är det ju inte så att jag knör mig in utan ibland så blir det kanske så att jag startar leken och så kommer det plötsligt fler och fler och så har vi någonting här.”

En annan förskollärare uppfattar att inspirera barn till lek har en stor betydelse för de yngsta barnen när det kommer till att starta lekar.

”speciellt de yngsta så tycker jag att där man kan oftast starta gång någonting och sen så bötjar de greja. Och sen kan man sitta där och då så fortsätter de runt omkring en men de kräver inte att man är med.”

Pramling Samuelsson och Sheridan (2016) belyser att man kan *inspirera* barn genom att samtala om något, eller genomföra något. Løndal och Greve (2015) benämner också *ett initierande och inspirerande* tillvägagångssätt för att inspirera barns lek utan att vara aktivt deltagande. En tolkning är att båda dessa arbetssätt kan jämföras med förskollärarnas arbetssätt om att vara delaktig i barns lek, genom att initiera och inspirera barn utan att vara aktivt deltagande.

6.3.7 Styrning

En förskollärare uppfattar att ett sätt att inkludera barn i lek är att styra genom att ge förslag på vad barn som hamnar utanför leken kan ha för roller i leken för att bli inkluderade. En annan förskollärare uppfattar att det kan vara effektivt att styra osäkra barn genom att låta dem testa nya lekaktiviteter för i sin tur få en större umgängeskrets. Johansson (2011) beskriver att barnsynen *barn är medmänniskor* omfattar att vuxna beaktar barns behov, önsknings och intressen. En tolkning är att den första förskolläraren ser till barnets intresse av att ingå i en lek och stödjer barnet genom att ge förslag på vad barnet kan ta för roll och den andra förskolläraren styr barnet ur sin trygghetszon för att barnet ska känna sig inkluderad i lek, vilket kan främja barnets behov av socialt samspel i leken som Pramling Samuelsson och Sheridan (2016) betonar är viktigt för barn att utveckla.

Vi hade nu i höstas till exempel en kille som var ny och som var lite försiktig som valde, han valde två av lekarna, han valde lego och vad var det mer? Bilar, tror jag att det var det han valde. Det var de lekarna och då var de jättekul men var de andra vidare till nästa lek så stannade han för han var säkra på dem lekarna men han var osäkra på dem andra så då valde han att stanna kvar, inte för att han inte ville följa med utan för att han var osäker på leken.

Två förskollärare uppfattar att styrning i barns lek genom att iaktta kan vara användbart för barn då de kan lära sig att självständigt bli inkluderade i lek. Förskolläraren uppfattar att ingripande kan tillämpas när det är någon som hamnar utanför. Förskollärarnas uppfattningar att låta barn själva leka och att iaktta dem och inte ingripa för att styra stämmer med Johanssons (2011) beskrivning av kunskapssynen *tilltro till barns förmåga* som innebär att förskollärare ser på barn som kompetenta och att de har förmåga att bidra med egna lösningar för att erövra kunskap. Arbetssättet kan också jämföras med Løndal och Greves (2015) beskrivning av *övervakning* som innebär att förskolläraren involverar sig i barns lek genom övervakning men att ingripande kan behövas i vissa tillfällen för att sätta regler.

”Nej, inte riktigt att gå in direkt, men man kan exempel se när barnen leker och låta dem leka först och sen se om det är någon som är utanför så kan man be dem fråga om man får lov att vara med liksom.”

Två förskollärare uppfattar att det kan vara effektivt att styra barn genom att ta en roll i leken. Den ena förskolläraren uppfattar att det är effektivt med styrning för att stödja med regler om ett barn har svårigheter att förstå något. Förskolläraren tillägger också att om det är ett barn som vill vara med, så kan en förskollärare ta en roll i leken och hjälpa barnet att komma in. Den andra förskolläraren uppfattar att styrning är ett sätt att förebygga att det uppstår problem. Det kan ske genom att man går in i barns lek och på ett lekfullt sätt och styr så barnen inte upplever att det är styrning. Förskollärarnas uppfattningar att styra genom att ta en roll i barns lek för att stödja ett barn att bli inkluderad eller genom att sätta regler stämmer överens med Johanssons

(2011) resonemang om barnsynen *barn är medmänniskor*. Där anses barn vara individuella människor som har egna önsknings, behov, intressen och förmågor vilka ska beaktas och förstås.

Det har hänt, absolut. Om man märker att någon inte förstår framför allt så kanske man går in och ibland som en vuxen roll, går in och hjälper till med regler och ibland att man kanske tar en roll i leken när man ser att någon annan behöver komma in men framför allt tror jag att när det är någon man ser som inte förstår eller hänger med så går man nog in som vuxen för att stötta.

Arbetsättet att styra genom att ta en lek-roll kan liknas det Løndal och Greve (2015) kallar för ett *deltagande och interaktionellt tillvägagångssätt* då förskolläraren styr för att främja inkludering genom att leka.

6.3.8 Samtal

En förskollärare uppfattar att samtal mest är användbart när det gäller de större barnen. En annan förskollärare uppfattar att det är viktigt att samtala genom att ställa frågor som väcker reflektion hos barnet, vilket Johansson (2011) resonerar ingår i kunskapssynen *tilltro till barns förmåga*. Förskolläraren uppfattar också att samtal är effektivt för att förtydliga regler och ramar i leken vilket kan liknas relationella regler som Bigsten (2015) påpekar som handlar om hur barn ska vara en bra kompis.

”Och så går man in och frågar såhär bytte ni då? Och du som var mamma då ville du inte vara det längre?”

En annan förskollärare uppfattar att samtal med barn är effektivt omedelbart efter att exkludering har skett. Förskolläraren uppfattar att det är viktigt att diskutera med barn om vilka anledningar som orsakade exkludering och att det hjälper dem genom att de får förståelse för sina beteenden. I kunskapssynen *tilltro till barns förmåga* ingår att pedagogen ger barnet kunskap genom att samtala och diskutera för att göra kunskap synlig vilket förskollärarna kan tolkas använda sig av.

”Ja det är ju jätteviktigt att prata med dem här barnen, man gör det direkt när det har hänt och när man har uppmärksammat det och det är ju att få dem att prata om vad det var som hände och varför det blev så som det blev.”

Två av förskollärarna uppfattar att det är viktigt att samtala med alla barn som är inblandade i en konflikt för att kunna synliggöra allas upplevelser och ta reda på vilka orsaker som ledde till att det blev som det blev. Den ena förskolläraren uppfattar också att det är effektivt att samtala med dem för att de ska förstå lekens regler och hur leken går till. Den andra förskolläraren uppfattar att det är viktigt att engagera barn i processen och göra dem delaktiga i att hitta lösning till problemet. Förskolläraren tillägger att barns delaktighet i lösningsprocessen kan hjälpa att konflikten inte upprepas igen. En tolkning är att dessa förskollärare också använder kunskapssynen *tilltro till barns förmåga* som innebär att pedagogen ger barnet kunskap genom att samtala och diskutera för att göra kunskap synlig.

Jo, det gör vi ju hela tiden när det är slagsmål och grejer så tar vi ju in barnen och så pratar man och frågar din version och din version och sen så får man ju

komma till en slutsats, man vill ju ha med dem i processen om och fråga, hur gör vi för att det inte ska hända igen? För är de delaktiga så är de ju med i att utföra det.

6.3.9 Lekregler och sociala regler

Fem av förskollärarna uppfattar att lekregler och sociala regler kan främja inkludering i barns lek. En förskollärare uppfattar att man ska lära barnen att våga säga ifrån och kräva att bli lyssnad på. Två förskollärare uppfattar att det är viktigt att diskutera sociala koder och lekkoder om hur man ska bete sig mot varandra. Ytterligare en förskollärare uppfattar att det är effektivt att lära barn att vänta på sin tur. En annan förskollärare uppfattar att det är viktigt att man lär barn att respektera att man har olika viljor och åsikter. Pramling Samuelsson och Sheridan (2016) resonerar att barn kan utvecklas känslomässigt genom att leka regellekar. Knutsdotter Olofsson (2003) betonar också att den sociala leken kräver förståelse för vad som är tillåtet och att man ska turas om, vilket kan tolkas vara fokus i förskollärarnas uppfattningar.

”Vi jobbar jättemycket med de sociala koderna och lekkoderna och hur ska vi vara mot varandra och hur är man en bra kompis.”

6.3.10 Strukturerad aktivitet

Samtliga förskollärare uppfattar att det är effektivt att använda strukturerade aktiviteter för att inkludera barn i lek. En förskollärare uppfattar att barn kan upptäcka andra barn att leka med om de erbjuds ett mindre val av lekar där endast några barn kan leka tillsammans. En annan förskollärare uppfattar att det fungerar att strukturera olika rum med ett lekmaterial, exempel ett rum där man endast kan bygga med lego. En annan förskollärare uppfattar att strukturerade lekar som Pomperipossa är bra för att alla barn ska kunna delta oavsett vilken kompetens barnet har i lek. Hu, Zheng och Lee (2018) resonerar att strukturerade lekar med struktur, ordning och enkelhet främjar barn med funktionsvariationer. Samma förskollärare uppfattar även att det kan vara nödvändigt att strukturera material till en fri lek för att alla barnen ska kunna få en roll och känna sig inkluderade vilket också kan liknas Hu, Zheng och Lees (2018) resonemang om att inkludera barn med funktionsvariationer. Rollekar kan också främja barns känslomässiga utveckling enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (2016). Två förskollärare uppfattar att det är effektivt att använda struktur när det kommer till att gruppera barn efter vilka barn som leker bra med varandra och att detta kan främja en lugnare miljö med mindre exkludering. En av dessa förskollärare uppfattar också att det är viktigt att främja lugn om miljön blir stökig genom att spela spel som riktar sig till barnens intresse. Crawford, Stafford, Phillips, Scott, Tucker (2014) samstämmer till att sociala leksaker kan främja inkludering.

och även tänker jag att om man känner att man vill få med sig hela gruppen kan man ju göra specifika lekar som pomperipossa eller kom alla mina får, såna som gör att alla dras med eller alla är med, återigen för då är det lite lättare att få med alla på ett sätt som inte kräver lika hög lekkompetens eller status.

7 Slutdiskussion

I det här avsnittet besvaras frågeställningarna och ger svar på studiens syfte som har varit hur förskollärare arbetar för att inkludera barn i lek. Resultatet följs av en diskussion som innefattar en problematisering med didaktiska konsekvenser, relevans för yrkesutövningen och förslag på vidare forskning inom området.

7.1 Förskollärares uppfattningar om inkludering och exkludering när det kommer till barns lek

Resultatet av förskollärarnas uppfattningar om hur de uppfattar *inkludering i barns lek är att alla barn kan delta både fysiskt och psykiskt i lek* och förskollärarna uppfattar att *exkludering i barns lek innefattar att barnet utsätts för olika typer av gruppförtryck*. Å ena sidan kan vi se att samtliga förskollärares uppfattningar stämmer in på Sandströms (2014) och Edlings (2014) definition av begreppen inkludering respektive exkludering. Å andra sidan tillkom ytterligare en definition på begreppet inkludering enligt en förskollärares uppfattning som var att barn är inkluderade i leken när de själva känner att de är inkluderade, vilket vi som blivande förskollärare anser är det viktigaste och som främst bekräftar barnsynen *barn är medmänniskor* där barns behov och önskningar ska förstås.

7.2 Orsaker förskollärare uppfattar kan medföra att barn exkluderas i lek

Resultatet om de orsaker som förskollärarna uppfattar kan medföra att barn exkluderas i lek är bland annat barns *personlighet, utseende och om barn har funktionssvariationer, miljöns utformning, pedagogers förhållningssätt och uppfostran i hemmet*. Fyra förskollärare uppfattar att blyga eller bråkiga barn exkluderas oftare i lek och även de barn som inte har tal eller förståelse. Flera av förskollärarna uppfattar också att *brist på social kompetens och lekkompetens* är en bidragande orsak. Knutsdotter Olofsson (2003) har poängterat att sociala faktorer i lek som ömsesidig förståelse gällande vad som är tillåtet, att individer förstår samspel och kan turas om och låta andra vara med och bestämma är avgörande för att en lek ska kunna upprätthållas, vilket vi anser stämmer in på förskollärarnas uppfattningar. Flera nämnde att *miljöns utformning* påverkar på grund av små utrymmen och att miljön inte främjar samarbete. Fem förskollärare uppfattar att *pedagogens roll* kan orsaka exkludering. En uppfattar att det kan påverka om pedagogen inte har ett jämlikt förhållningssätt mot barnen. En annan uppfattar att det beror på om pedagoger är lyhörda och en annan uppfattning var att pedagogens agerande som förebild kan påverka.

Fem av förskollärarna uppfattar att barnets *uppfostran i hemmet* kan orsaka att barn exkluderas i lek. En av dem uppfattar att regler som används hemma kan påverka och ytterligare en annan var att det påverkar om barnet har syskon hemma eller inte och om barnet har lärt sig samspel därigenom. Två andra förskollärare uppfattar att det som kan orsaka att barn exkluderas i lek är hur vårdnadshavarna lär barn att bjuda in andra barn och hur de pratar om bemötande.

Sammanfattningsvis kunde vi se att majoriteten av förskollärarnas uppfattningar präglades av barnsynen *barn är medmänniskor* eftersom de såg på barn som individuella människor som har egna önsknings, behov, intressen och förmågor, vilka ska beaktas och förstås. Vi kunde även se att förskollärarnas uppfattningar stämde in med att hänsyn ska tas till barns gränser och att undervisningen ska anpassas till barnens tidigare erfarenheter och aktuella kunskaper (Johansson, 2011). En slutsats är att det är barnsynen *barn är medmänniskor* som formar förskollärarnas uppfattningar om inkludering och exkludering. Förskollärarnas uppfattningar om att det är orsakerna som ska arbetas med för att inkludering ska främjas i leken stärker också att de är formade av denna barnsyn.

7.3 Arbetssätt förskollärare uppfattar vara effektiva för att inkludera barn i lek

De arbetssätten som förskollärarna brukar använda för att inkludera barn i lek har varit *indelning i mindre grupper* för att förebygga konflikter och bråk samt för att barnen ska få möjlighet att lära känna varandra bättre och stötta barn som är mindre lekkompetenta. *Drama* används med stöd av fingerdockor, handdockor och teater för att visa en god värdegrund och ges möjlighet att utveckla etiska förmågor. Ett annat arbetssätt förskollärarna uppfattar som användbart är att *samverka med hemmen* för att dela erfarenheter och använda samma arbetssätt. *Delaktighet genom att ta en lekroll* uppfattar förskollärarna främjar inkludering i leken eftersom man tydligare kan se barnens behov. Förskollärarna uppfattar också att *närvaro i form av lyhördhet och iakttagelse* gynnar inkludering i barns lek med anledning av att barnet kan få rätt stöd samtidigt som den vuxna inte modifierar leken.

Förskollärarna uppfattar också att man kan främja inkludering genom att *initiera och inspirera barns lek* genom att starta en lek som kan locka barn och att det ger barnen stöd att skapa relationer och känna att man är del av en gemenskap. Förskollärarna nämnde olika varianter på *styrning i barns lek* för att främja inkludering, övervakning, styra genom att leka och genom att driva på osäkra barn för att få en större umgängeskrets. Ett annat arbetssätt förskollärarna uppfattar som effektivt var att *samtala med barnen* genom att ställa reflekterande frågor, samtala direkt efter en konflikt har skett, samtala med båda barnen som är involverade i konflikten och synliggöra bådars upplevelser för att hitta bidragande orsaker. En annan förskollärare uppfattar att samtal om regler är viktigt och att det är avgörande om barnen är delaktiga i samtalen. Ett annat arbetssätt som förskollärarna uppfattar som användbart var *strukturerade aktiviteter* genom att ett begränsat urval av aktiviteter och material kan bidra till att barn kan upptäcka varandra lättare. En annan uppfattning var att struktur kan främja inkludering genom att dela in rum efter leksaker, exempelvis att endast ha lego i ett rum. Ytterligare en förskollärare uppfattar att lekar som Pomperipossa är användbart för att inkludera alla barn oavsett fysiska eller psykiska variationer. Slutligen uppfattar fem av förskollärarna att *lekregler och sociala regler* kan stödja inkludering i barns lek genom att barnen får lära sig att värna om sin integritet och diskutera sociala koder och lekkoder som innefattar hur man bör behandla varandra. Förskollärarna uppfattar också att regler om att man ska vänta på sin tur är viktigt. Det stärker Pramling Samuelsson och Sheridan (2016) som anser att barn kan utvecklas känslomässigt genom att leka regellegar.

Å ena sidan kan vi se att samtliga förskollärare som använder samtliga arbetssätt agerar efter barnsynen *barn är medmänniskor* eftersom de har barnens behov i fokus. Arbetssätten är även relaterade till den del i kunskapssynen *tilltro till barns förmåga* som lyder att få barn att

reflektera, att pedagogen är lyhörd, att ta fasta på barns intentioner och att den vuxna anpassar lärandemetod efter barnets behov och den inlevelse som barnet visar. Å andra sidan kan vi se att det endast är arbetssätten samtal, drama, lekregler och sociala regler som berör den delen i kunskapssynen som framhäver att pedagogen ska göra kunskapsprocessen synlig för barnet genom att diskutera tillsammans och ställa reflekterande frågor. Skolverket lyfter vikten av självreflektion genom ett resonemang om att “förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen” (Skolverket, 2016, s.8)

7.4 Tillskott av forskning, relevans för yrkesutövning och vidare forskning

De arbetssätten som överensstämmer med tidigare forskning är delaktighet, närvaro, initiera och inspirera barns lek, styrning, samtal, regler samt strukturerade aktiviteter som Pramling Samuelsson och Sheridan (2016), Johansson och Pramling Samuelsson (2007), Løndal och Greve (2015), Crawford, Stafford, Phillips, Scott och Tucker (2014), Bigsten (2015) och Hu, Zheng och Lee (2018) har lyft. De nya arbetssätten som blivit synliga i studiens urval av tidigare forskning och det som blir de tillskott som studien bidragit till är att: använda drama, dela in barn i mindre grupper och samverka med barnens vårdnadshavare för att inkludera barn i lek.

Vi anser att studien har en vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet med anledning av att den är baserad på tidigare forskning om att förskollärare/pedagoger använder arbetssätt som att vara delaktiga i barns lek, att vara närvarande i barns lek, att initiera och inspirera barn till lek, använda styrning och strukturerade aktiviteter samt anpassa miljön. Vi anser att studien är användbar för förskollärares yrkesutövning som ett underlag till personal som arbetar inom förskola för de kan ta till sig andras erfarenheter och arbetssätt och applicera det i sina verksamheter. Studien ger också information om hur personal kan förstå inkludering och exkludering och vilka orsaker som kan ligga till grund. Med denna kunskap kan personal i förskola få en bättre översikt kring var de ska börja arbetet med inkludering. En annan fördel är att studien lyfter arbetssätt som kan appliceras både på individ-, grupp- och verksamhetsnivå. Majoriteten av arbetssätten är dock präglade av barnsynen *barn är medmänniskor* och kunskapssynen *tilltro till barns förmåga* vilket kan bli problematiskt om man är starkt formad av andra barn- eller kunskapssyner.

Vi anser att resultatet möjligtvis skulle bli mer trovärdigt om observationer med en sociokulturell teoretisk ingång istället gjordes av anledningen att forskaren får möjlighet att iaktta hur effektiva arbetssätten är i praktiken och att det därför ger ett mer effektivt och trovärdigt resultat. För att återknyta till inledningen och Knutsdotter Olofssons (2003) resonemang om att otrygghet är en bidragande faktor till att barn exkluderas i lek, har ingen av förskollärarna uppfattat att denna orsak kan vara bidragande till exkludering, där de fick tillfälle att lägga till ytterligare orsaker än de som var tillskrivna i intervjuerna. Därför anser vi att det kan vara ett relevant ämne för vidare forskning eftersom det kan skapa en tryggare kunskapsbas för personal som arbetar i förskola. Det kan också vara intressant att forska mer om de nya arbetssätten som framkom genom studiens urval och se om det går att bekräfta den forskningen.

8 Referenslista

- Bigsten, A. (2015). *Fostran i förskolan*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2015. Göteborg. (Avhandling). Hämtad från: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/38772/2/gupea_2077_38772_2.pdf
- Birkler, J. (2012). *Vetenskapsteori: en grundbok*. (1. Upp 2.) Stockholm: Liber.
- Bjørndal, C.R.P. (2005). *Det värderande ögat: observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Crawford, S. K., Stafford, K. N., Phillips, S. M., Scott, K. J., & Tucker, P. (2014). Strategies for inclusion in play among children with physical disabilities in childcare centers: An integrative review. *Physical & occupational therapy in pediatrics*, 34(4), 404–423.
- Edling, s, (2014) kapitel 3 Demokrati handlar väl om majoriteten– eller? Sandström, M., Nilsson, L. & Stier, J. (Red.). *Inkludering – möjligheter och utmaningar*. Lund: Studentlitteratur. (s.55–69).
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: Vägledning för examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Natur & kultur: Stockholm.
- Eriksson-Zetterquist, U., & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. IG. Ahrne, & P. Svensson (Red.). *Handbok i kvalitativa metoder*, (36–54). Liber: Stockholm.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) (2015). *Handbok i kvalitativ analys*. (2., utök. uppl.) Stockholm: Liber.
- Hu, X., Zheng, Q., & Lee, G. T. (2018). Using Peer-Mediated LEGO® Play Intervention to Improve Social Interactions for Chinese Children with Autism in an Inclusive Setting. *Journal of autism and developmental disorders*, 48(7), 2444-2457.
Hämtad från: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10803-007-0402-4.pdf>
- Johansson, E. (2011). *Möten för lärande: pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. (2., rev. uppl.) Stockholm: Skolverket.
- Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2007). *"Att lära är nästan som att leka": lek och lärande i förskola och skola*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Jonsdottir, F. (2007). *Barns kamratrelationer i förskolan: samhörighet, tillhörighet, vänskap, utanförskap*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2007. Malmö.

- Jonsson, A. (2016). Förskollärares kommunikation med de yngsta barnen i förskolan [Elektronisk resurs] med fokus på kvalitativa skillnader i hur ett innehåll kommuniceras. *Nordisk Barnehageforskning*. (12 1). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hkr:diva-15362>
- Justesen, L. & Mik-Meyer, N. (2012). *Kvalitativa metoder: från vetenskapsteori till praktik*. (uppl. 1) Lund: Studentlitteratur.
- Kinge, E. (2014). *Empati - närvaro eller metod?* Studentlitteratur: Lund.
- Knutsdotter Olofsson, B. (2003). *I lekens värld*. (2. uppl.). Liber: Stockholm.
- Brinkman, S., & Kvale, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur Lund.
- Lillemyr, O. F. (2013). *Lek på allvar: en spännande utmaning*. Liber: Stockholm.
- Lillvist, A. (2014). Social kompetens och barn i behov av särskilt stöd. Sandberg, A. (2009). *Med sikte på förskolan: barn i behov av stöd*. Studentlitteratur: Lund.
- Löfdahl, A. (2014). God forskningssed – regelverk och etiska förhållningssätt. Hjalmarsson, M., & Franzén, K. Löfdahl, A. *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. Liber: Stockholm.
- Løndal, K., & Greve, A. (2015). Didactic approaches to child-managed play: Analyses of teacher's interaction styles in kindergartens and after-school programmes in Norway. *International journal of early childhood*, 47(3), 461-479. Hämtad från: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs13158-015-0142-0.pdf>.
- Malterud, K. (2012). Systematic text condensation: A strategy for qualitative analysis. *Scand J Public Health*. 40, 795–805.
- Orlenius, K. (2016). Visionen om det goda folkhemmet – den etiska grunden och mångkultur. M, Haraldsson, sträng (red). *Värdegrund och mångkultur i handling – i förskola, skola och andra pedagogiska verksamheter*. (s.19–34). Liber: Stockholm.
- Patel, R., & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (2016). *Lärandets grogrund: perspektiv och förhållningssätt i förskolans läroplan*. (3., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Sandström, M. (2014). Inledning. Sandström, M., Nilsson, L. & Stier, J. (Red.). *Inkludering – möjligheter och utmaningar* (s. 11–20). Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2016). *Läroplan för förskolan*. Lpfö 98. Reviderad 2016. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig: www.skolverket.se

Thornberg, R. (2008). A categorisation of school rules. *Educational Studies*, 34(1), 25–33.

Thurén, T. (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. (2., [omarb.] uppl 2.) Stockholm: Liber.

UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

Engdahl, I., & Ärlemalm-Hagsér, E. (2015). *Att bli förskollärare: Mångfacetterad komplexitet*. Liber: Stockholm.

Bilaga 1 Samtyckesblankett

Vi heter Najoua Laoaj och Jessica Karlsson och går termin 6 på förskolläraryrket på Göteborgs Universitetet. Vi skriver ett examensarbete om vilka strategier förskollärare använder för att inkludera barn i lek. Studien är en kvalitativ intervjuundersökning och vi kommer spela in svaren med ljudupptagning. De insamlade materialet får endast användas i forskningsändamål som underlag till vår studie och ev. framtida forskning. Personliga uppgifter kommer vara anonyma och materialet kommer behandlas konfidentiellt.

Samtycke för examensarbetet

Jag samtycker till att delta i denna undersökning enligt ovan

JA [] NEJ []

Pedagogens underskrift _____

Bilaga 2 Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

- Vad har du för utbildning?
- Hur länge har du arbetat inom förskolan?

Hur uppfattar du inkludering och exkludering när det kommer till barns lek?

Av vilka orsaker uppfattar du att barn exkluderas i lek?

- Uppfattar du att barnens fostran i hemmet kan orsaka i att barn exkluderas? Om ja, på vilket sätt? Om nej, kan du motivera det?
- Uppfattar du att förskolans miljö kan orsaka att barn exkluderas i lek? om ja, på vilket sätt? Om nej, kan du motivera det?
- Uppfattar du att lekkompetens kan orsaka att barn blir inkluderade i lek? om ja, kan du utveckla det? om nej, kan du motivera det?
- Uppfattar du att pedagogers förhållningssätt kan orsaka att barn exkluderas i lek? om ja, kan du utveckla det? om nej, kan du motivera det?
- Uppfattar du att finns andra orsaker som gör att barnet exkluderas i lek? om ja, kan du utveckla? Om nej, kan du motivera det?

Vilka arbetssätt uppfattar du vara effektiva för att inkludera barn i lek?

- Uppfattar du att ett gemensamt arbetssätt med hela arbetslaget är effektivt för att inkludera barn i lek och hur tänker du kring det? om inte, kan du utveckla det?
- Uppfattar du att delaktig i barns lek för att främja inkludering? Om ja, hur? Om nej, kan du motivera det?
- Uppfattar du att det är effektivt att styra i barns lek för att främja inkludering? Om ja, hur? om nej, kan du motivera?
- Uppfattar du att det är effektivt att förbereda barn innan fri lek påbörjas för att främja inkludering? Om ja, hur? Om nej, kan du motivera?
- På vilket sätt uppfattar du att arbete med likabehandlingsplanen är effektivt för att främja inkludering i barns lek?
- Uppfattar du att det är effektivt att använda estetiska uttrycksformer för att främja inkludering i barns lek? Om ja, hur? Om nej, kan du motivera det?
- Uppfattar du att det är effektivt att använda samtal som strategi med barn som exkluderas i lek eller barn som exkluderar andra? Om ja, hur? Om nej, kan du utveckla det?
- Uppfattar du att det är effektivt att samverka med hemmet för att främja inkludering i barns lek? Om ja, varför? Om nej, kan du motivera det?
- Uppfattar du att det är effektivt att använda forskning för att arbeta med inkludering i barns lek? Om ja, kan du utveckla? Om nej, kan du motivera det?
- Uppfattar du att lekregler är effektivt för att främja inkludering i barngruppen? Om ja, vilka? Om nej, kan du motivera det?
- Uppfattar du att strukturerade aktiviteter är effektivt för att främja inkludering? Om ja, kan du utveckla det? Om nej, kan du utveckla?

- Uppfattar du att det är effektivt att använda samma strategier för att inkludera barn med fysiska eller psykiska funktionsvariationer i jämfört med barn utan diagnos eller behov av särskilt stöd? Om ja, kan du utveckla det? Om nej, varför inte?
- Är det något som du vill kommentera eller lägga till.